

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Reproduktion eller Transformation

- Lokal mat i Ljusdalsområdet ur ett flernivåperspektiv

Reproduction or Transformation

- Local food in the Ljusdal areal from a multi-level perspective

Linus Linse

Reproduktion eller Transformation

- Lokal mat i Ljusdalsområdet ur ett flernivåperspektiv

Reproduction or Transformation

- Local food in the Ljusdal area from a multi-level perspective

Linus Linse

Handledare: Patrik Oskarsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: lokal mat, flernivåperspektiv, hållbarhet, livsmedelsregimer

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Dagens livsmedelsförsörjningssystem orsakar stora ekologiska och socioekonomiska problem i samhällen över stora delar av världen och omfattande förändringar är nödvändiga. Den dominerande livsmedelsregimen i systemet består av ett globalt, industriellt jordbrukskomplex som involverar världsomspännande nätverk av produktion, distribution och konsumtion men också regler, normer och kulturell förståelse. Regimens komplexitet och mångsidiga inbäddning i samhällsliga strukturer skapar stabilitet och förändringströghet. Då ett flertal globala utmaningar såsom klimatförändringar, ekosystemkollaps, och Covid-19-pandemin ställer krav på snabb omställning och anpassning ser allt fler mot alternativa, lokalt organiserade matsystem för flexibla, hållbara och mindre sårbara, alternativ. Den här uppsatsen gör avstamp i behovet av förändring och utforskar med hjälp av ett flernivåperspektiv hur aktörers aktivitet i ett norrländskt matsystem utmanar eller reproducerar den dominerande livsmedelsregimen. Genom intervjuer med aktörer i Ljusdalsområdet visar studien att lokala, hållbara initiativ antingen kan ha förändrande inverkan på livsmedelsregimen, eller neutraliseras och anpassas till att återskapa etablerade strukturer beroende på hur aktörer interagerar med marknader.

Nyckelord: lokal mat, flernivåperspektiv, hållbarhet, livsmedelsregimer

Abstract

The modern agri-food system is causing significant ecological and socio-economic problems in societies around the globe and major changes are necessary. The dominant food-regime within the system consists of a global, industrial agri-food complex, which includes world-wide networks of production, distribution and consumption but also of rules, norms and cultural understanding. The complexity of the regime and its embeddedness in societal structures creates stability and change inertia. As several global challenges, such as climate change, ecosystem collapse and the Covid-19 pandemic, requires rapid transition and adaptation, many looks to alternative, locally organised food-systems for flexible, sustainable and less vulnerable options. This thesis departs from the need for change and explores the ways in which activities of actors in a food system in northern Sweden challenges or reproduce the dominant food regime. Through interviews with actors in the Ljusdal area the study shows that local, sustainable initiatives can either have a changing impact on the food regime, or become neutralised and conformed to reproduce existing structures, depending on how actors interact with markets.

Keywords: local food, multi-level perspective, sustainability, food-regimes

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	8
1.1 Bakgrund.....	9
2 Syfte.....	11
2.1 Avgränsningar.....	11
3 Teori.....	12
3.1 Hållbar övergångsteori för komplexa samhällssystem	12
3.2 Flernivåperspektiv.....	13
3.3 Ramverk för trender inom livsmedelssektorn	14
4 Material & Metoder.....	16
4.1 Intervjuer	16
4.2 Analytiska verktyg.....	17
4.3 Sekundärt material.....	17
4.4 Urval.....	17
4.5 Etiska överväganden	18
5 Resultat	20
5.1 Marknaden för lokala aktörer i Ljusdalsområdet.....	20
5.2 Aktiviteter i den lokala livsmedelsmarknaden.....	24
5.3 Reproduktion och transformation på den lokala marknaden.....	30
6 Diskussion och Slutord.....	35
7 Referenser.....	39
Bilaga 1 Intervjuguide – Kostansvarig.....	42
Bilaga 2 Intervjuguide.....	43

Tabellförteckning

Tabell 1: Anpassat ramverk baserat på Holt Giménez och Shattucks (2011) fyra trender i livsmedelsförsörjningssystemet.....	15
Tabell 2: Förteckning över informanter.....	18

Figurförteckning

Figur 1: Flernivåperspektiv på en socioteknisk systemövergång, modifierat av mig (Geels 2002 se Geels 2004)	14
--	----

1 Inledning

Det globala livsmedelsförsörjningssystemet har under det senaste decenniet mött omfattande kritik och flera författare understryker ett behov av radikala förändringar mot förbättrad hållbarhet (Bui et al. 2016; El Bilali 2020; Holt Giménez och Shattuck 2011; Marsden 2013; Vivero-Pol 2017). I centrum för kritiken står den dominerande livsmedelsregimens nyliberala fundament och dess misslyckande att producera grundläggande matsäkerhet, eller möta socioekonomiska och miljömässiga behov för stora delar av jordens befolkning (El Bilali 2020; Holt Giménez och Shattuck 2011; Marsden 2013). Förslag på lösningar för ett mer hållbart livsmedelsförsörjningssystem täcker ett brett spektrum, från mindre modifieringar av det rådande systemet såsom certifieringar för rättvis handel och ekologisk odling, till radikala matrörelser med krav på djupgående, strukturella förändringar inklusive utökad makt över den lokala matproduktionen (Holt Giménez och Shattuck 2011).

Livsmedelsförsörjningssystemet kan förstås som ett *sociotekniskt system*, det vill säga ett komplex av affärsnätverk, avancerad teknik, transport- och distributionssystem, lagar, regler, och policys, men också av kulturell mening och vetenskaplig förståelse (El Bilali 2019; Geels 2011). Systemets mångsidiga och djuplodade förankring i samhälleliga och sociala strukturer skapar stabilitet, och således också förändringströghet (Geels 2004). Svårigheter att implementera hållbara lösningar i nuvarande system gör att allt fler ser lokalt organiserade matnätverk som värdefulla plattformar för förändringsarbete (Forssell och Lankoski, 2015).

De samlade ekonomiska, sociala och miljömässiga utmaningar som sätter press på flera av dagens samhällssystem, har ökat intresset för att studera övergången från icke- hållbara sociotekniska system övergår till mer hållbara (Markard et al. 2012). Ramverket *flernivåperspektiv* är ett av de verktyg som används för att förstå dessa övergångar. Med ramverket delas sociotekniska system in i tre analytiska nivåer: (1) *nischer*, där små nätverk skapar radikal innovation för att transformera eller ersätta det rådande systemet. (2) *Regimer* utgörs av den dominerande ordningen som underbyggs av existerande nätverk, institutioner och lagar. (3) *Landskap* är systemets omgivande kontext, som tillför yttre påver-

kansfaktorer såsom världspolitiska- eller ekonomiska händelser, globalisering, klimatförändringar och konsumtionsmönster (El Bilali 2019; Geels 2004; Marsden 2013).

I detta arbete används ett flernivåperspektiv för att undersöka hur aktörer på den lokala livsmedelsmarknaden, i området kring Ljusdals kommun, utmanar eller reproducerar den sociotekniska livsmedelsregimen. I kommunen finns ett antal initiativ och nätverk som arbetar för att stärka marknaden för lokala livsmedel som ett sätt att nå förbättrad hållbarhet såväl som utökad sysselsättning. Båda målen kräver lösningar som förmår att bryta upp gamla strukturer och bana nya vägar för producenter att verka i lokala kontexter.

1.1 Bakgrund

Sverige har en tradition av industriellt tänkande inom myndigheters arbete med livsmedelsförsörjning. På senare år har större fokus lagts vid ekologisk, småskalig och närproducerad mat i nationella strategier (Prop.2016/17:104 2017; Regeringens handlingsplan 2017). Den nationella livsmedelsstrategin syftar till att öka produktion och sysselsättning i den svenska livsmedelssektorn, och samtidigt möta relevanta hållbarhetsmål (Prop.2016/17:104 2017). Gävleborgs län har utarbetat en regional handlingsplan den nationella strategin och har som övergripande mål att öka livsmedelsproduktionen med 50% och sysselsättningen med 10% till år 2030, jämfört med medeltal från perioden 2013–2017 (Länsstyrelsen Gävleborg et al. 2018)

Självförsörjningsgraden av livsmedel i Ljusdalsområdet är låg, med undantag för lamm- och nötkött (Jonasson 2019). Jonasson (2019) visar att mjölkproduktion var den största produktionsgrenen bland animalierna fram till mitten på 1980-talet, men har sedan dess minskat och ersatts av köttproduktion. Rapporten visar vidare ett motsvarande skifte på växtodlingssidan, där spannmål i stor utsträckning bytts ut mot vallodling till köttproduktionen. Frukt- och grönsaksodling förekommer i liten utsträckning och omfattas av ett 20-tal företag i hela länet (Jonasson 2019).

Föreningen MatVärden, nätverksgruppen 'lokalmatsgruppen' och distributionsplattformen REKO, är viktiga lokala initiativ för att stötta lokala producenter i området. MatVärden är en ideell förening som arbetar för hållbar mat i Gävleborg (MatVärden n.d.). De driver bland annat projekt kopplade till lokal mat, arrangerar evenemang och hjälper livsmedelsproducenter att skriva ansökningar av olika slag (MatVärden

n.d.; IP2; IP3; IP6). 'Lokalmatsgruppen' är en ideellt driven nätverksgrupp med intressenter och aktörer inom livsmedelskedjan. Gruppen arbetar i projektform för att främja produktion och handel av lokala livsmedel (IP2). REKO är en gräsrotsrörelse där lokala livsmedelsproducenter och konsumenter organiserar beställningar och produktutlämningar via Facebook eller en anpassad plattform (Hushållningssällskapet 2020; Local Food Nodes 2020).

2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur aktörer på den lokala livsmedelsmarknaden i Ljusdalsområdet utmanar eller reproducerar den nuvarande sociotekniska livsmedelsregimen. Det görs utifrån följande frågeställningar:

- Hur ser marknaden ut för lokala livsmedelsproducenter i Ljusdalsområdet?
- Hur kan aktiviteter kopplade till den lokala livsmedelsmarknaden förstås från ett flernivåperspektiv?
- Vilka reproducerande respektive transformativa trender ger aktörers aktivitet uttryck för?

2.1 Avgränsningar

Uppsatsen utgår ifrån lokal produktion och konsumtion i Ljusdalsområdet. En enhetlig definition av vad som är 'lokalt' saknas. Däremot är konceptet kring livsmedelsproducenter som säljer sina varor på lokala marknader vida känt (Martinez et al. 2010). I denna studie betraktas produktion och konsumtion inom Gävleborgs län som lokal, då den regionala handlingsplanen för livsmedelsstrategin omfattar Gävleborg. Medan studien i huvudsak fokuserar på marknaden i Ljusdals kommun, beskriver flera av de intervjuade länet som sin lokala marknad.

Arbetet gör avstamp i behovet av omställning mot ökad hållbarhet där lokal mat ses som en väg mot reducerade fossila utsläpp, ökad biodiversitet, stärkt regional ekonomi samt ökad sysselsättning på landsbygden (Forssell and Lankoski, 2015). Uppsatsen behandlar dock inte ingående hållbarhetseffekter av lokala aktörers aktiviteter på livsmedelsmarknaden. Istället avgränsas analysen till att hantera uttryck för förändring i livsmedelsförsörjningssystemet.

3 Teori

3.1 Hållbar övergångsteori för komplexa samhällssystem

Teoribildningar som behandlar övergången från ett system till ett annat, samlas under namnet övergångsteorier. Teorierna har sitt ursprung i forskning kring innovationssystem och övergångar mellan olika tekniska systemregimer (Geels 2004; Geels och Schot 2007) men har med tiden också kommit att appliceras på andra system, såsom de inom matförsörjning.

Komplexa samhällssystem som energi-, transport-, vatten- eller livsmedelsförsörjningssystem med djup förankring i samhällsstrukturer kallas sociotekniska system (Geels 2004; Markard et al. 2012). Enligt Markard et al. (2012) består sociotekniska system av ” (nätverk av) (sic.) aktörer (individer, företag, och andra organisationer, grupper) och institutioner (samhälleliga och tekniska normer, förordningar, standarder för god praxis) såväl som materiella artefakter och kunskap” (s. 956) ... som genom inbördes interaktioner genererar samhälleliga tjänster eller funktioner.

Övergången från ett sociotekniskt system till ett annat kallas socioteknisk övergång (Geels 2010). Markard et. al (2012) definierar övergångar mot hållbarhet som ”långsiktiga, multi-dimensionella, och fundamentala transformations-processer genom vilka etablerade sociotekniska system byts ut mot mer hållbara produktions- och konsumtionssätt” (s. 956). Geels (2004) visar att förändringar i institutioner, vanor och förhållningssätt till systemen är förutsättningar för sociotekniska övergångar.

I uppsatsen används begreppet 'aktör' för alla som påverkar livsmedelsförsörjningssystemet såsom producenter, förädlare, distributörer, tjänstemän och politiska instanser. Livsmedelsförsörjningssystemet avser alla samhälleliga strukturer av institutioner, nätverk, företag, infrastruktur och teknik, som upprätthåller och möjliggör produktion, distribution och konsumtion av livsmedel.

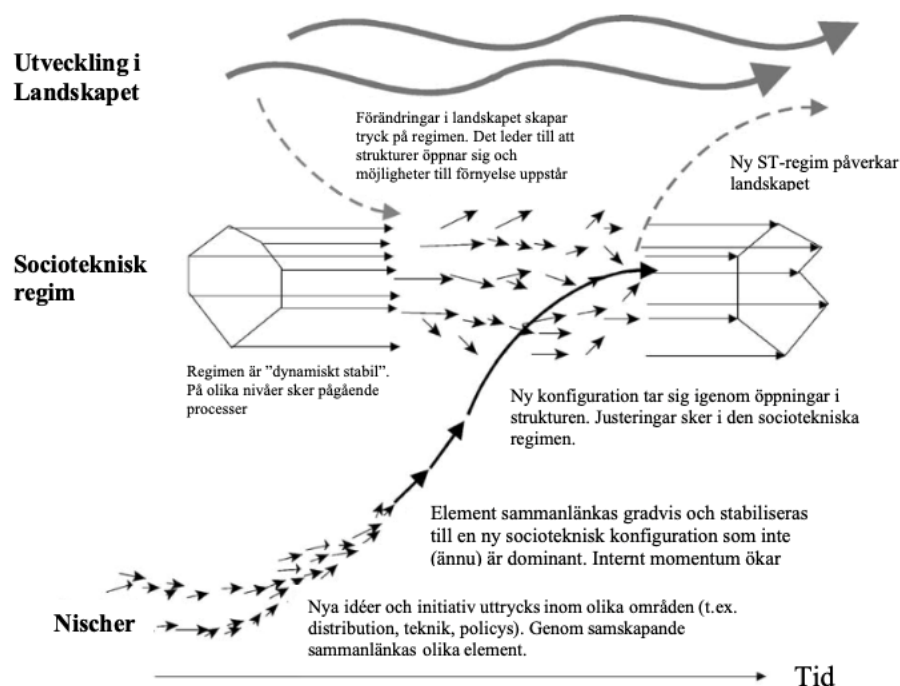
3.2 Flernivåperspektiv

Ett av de analytiska verktyg som ofta används för att undersöka sociotekniska övergångar är ett flernivåperspektiv (El Bilali 2020; Geels 2019; Rip och Kemp 1998). Verktöget delar in det sociotekniska systemet i tre analytiska nivåer relaterade till funktioner i förändrings- eller övergångsprocesser. De tre nivåerna kallas nischer, regimer och landskap, och kan ses som mikro-, meso- och makronivåer av det undersökta systemet.

Mikronivån, nischerna, innefattar aktörer, nätverk eller initiativ som ger upphov till förändringar som ligger utanför det existerande systemet (Geels 2004). Nischerna kännetecknas av utforskande av nya marknader, tekniker, produktionsformer och tillvägagångssätt än de som kännetecknar den sociotekniska regimen (Geels 2004). Inom livsmedelssystem kan alternativa matnätverk och produktionsmetoder ses som nischer. Hit räknas bland annat alternativa produktionsformer såsom ekologisk odling, agroekologi, stadsodling och permakultur samt distributionsinitiativ för småskaligt, lokalt och miljövänligt producerade livsmedel (Bui et al. 2016; Markard et al. 2012).

På meso-nivån finns de dominerande sociotekniska regimerna inom ett system. Regimer utgör stommen i sociotekniska system och kan ses som komplexa sammansättningar av regler och normer som vägleder handlingar, som i sin tur återskapar regimen struktur (Geels 2011). Även materiella manifestationer av regimen, såsom infrastruktur och byggnader, bidrar till dess strukturella rigiditet och reproduktion (Geels 2004). Den strukturella komplexiteten skapar stabilitet och därmed förändringströghet (Geels 2004). Inom livsmedelsförsörjningssystem avser ofta den sociotekniska regimen det moderna, intensiva, konventionella jordbruket och de institutioner som upprätthåller systemet (El Bilali 2019).

Makronivån, landskapet, utgörs av de yttre krafter som påverkar ett sociotekniskt system, såsom stora politiska beslut, ekonomiska kriser, krig, klimatförändringar eller andra händelser som formar den kontext i vilken systemet fungerar (Geels och Schot 2007; Markard et al. 2012). Den sociotekniska regimen sätts under tryck ovanifrån när förändringar i landskapet innebär nya premisser för hur systemet kan fungera, och underifrån när regimen inte kan möta de förväntningar som de nya premisserna ger upphov till (Marsden 2013). Det är under sådana förhållanden som öppningar i strukturen skapas och nya idéer från mikronivån kan få fäste (Se figur 1 nedan för en illustration).

Figur 1: Flernivåperspektiv på en socioteknisk systemövergång, modifierat av mig (Geels 2002 se Geels 2004)

3.3 Ramverk för trender inom livsmedelssektorn

Holt Giménez och Shattuck (2011) presenterar ett ramverk som identifierar fyra trender inom livsmedelssektorn, två inom den dominerande regimen och två som verkar för systemets förändring. De första två är i linje med den rådande regimen och benämns av författarna som den *nyliberala* respektive den *reformistiska* trenden. Den nyliberala trenden är dominerande inom den befintliga livsmedelsregimen och avser det globala, marknadsliberala livsmedelsystemet, som i stor utsträckning drivs av multinationella företag. Inom trenden förespråkas global marknadsexpansion och oreglerade marknader samt företagsledd innovation för ökad produktivitet och tillväxt. Enligt författarna står den reformistiska trenden under den nyliberala, och verkar i grunden för samma mål, att reproducera regimen. Genom reform av det rådande systemet är dess funktion att justera den sociotekniska regimen, snarare än att ersätta den. Istället för total marknadsliberalism förespråkas viss reglering av marknader, certifieringar för lokal mat och rättvis handel samt stödssystem inom jordbruket.

De båda andra trenderna, den *progressiva* och den *radikala*, syftar enligt författarna till att transformera, eller ersätta den befintliga livsmedelsregimen (Holt Giménez och Shattuck 2011). Den förstnämnda förespråkar hållbara, icke-industriella produktionsätt med fokus på lokal matförsörjning. Miljövänliga odlingsmetoder och lokala matnätverk för försäljning och distribution uppmuntras. Stort fokus ligger på sociala rättigheter, såsom rätt till mat och goda arbetsvillkor. Den radikala trenden söker i större utsträckning djupgående strukturella förändringar i livsmedelssystemet, även om den i stort sätt ställer sig positiv till initiativ som förespråkas i den progressiva. Medan den progressiva trenden söker sina mål inom ramen för det rådande ekonomiska systemet, är den radikala i större utsträckning mer militant och kompromisslös. Mat som en rättighet är centralt och inte minst rätten till rättigheter kring mat (Holt Giménez och Shattuck 2011).

von Oelreich och Milestad (2017) påpekar att aktörer ofta uppvisar karaktärsdrag från flera trender. Förenklingar och försök att infoga aktörers aktiviteter inom en och samma trend riskerar, enligt författarna, att ge en skev bild av verkligheten. Tabell 1 nedan visar hur ramverket anpassats för det här arbetet för en förbättrad förståelse för hur olika aktörer reproducerar eller transformerar systemet för lokal matförsörjning i Ljusdalsområdet. I nästa kapitel, Material & Metoder, diskuteras hur intervjuer med aktörer samt andra källor gör att nuvarande trender kan förstås empiriskt.

Tabell 1: Anpassat ramverk baserat på Holt Giménez och Shattucks (2011) fyra trender i livsmedelsförsörjningssystemet.

Dominerande Livsmedelsregim			
Reproducerande trender		Transformerande trender	
Nyliberal	Reformistisk	Progressiv	Radikal

Källa: von Oelreich och Milestad 2011, s. 1131.

4 Material & Metoder

Idén till den här uppsatsen uppstod vid ett samarbete mellan personer i Lokalmatsgruppen i Ljusdal och anställda vid Sveriges lantbruksuniversitet uppstod. Uppslaget presenterades för oss studenter på kandidatnivå. Då jag sedan tidigare är engagerad och arbetar i distributionsnätverk för lokal mat valde jag att jobba vidare med uppslaget. Via en anställd på Ljusdals kommun med koppling till Lokalmatsgruppen och en lärare på SLU, fick jag kontakt med lokalmatsgruppen och senare även med REKO-ringarna. De bistod med förhållandevis utförliga kontaktlistor över såväl producenter som andra personer med kopplingar till marknaden för lokal mat. Ett antal nyckelpersoner identifierades och kunde i förlängningen också intervjuas. Andra informanter valdes efter produktionstyp, men kontakterna förmedlades av personer i de lokala matnätverken.

4.1 Intervjuer

För att undersöka hur aktörers aktiviteter utmanar eller reproducerar den dominerande livsmedelsregimen har semistrukturerade intervjuer genomförts, med informanter som är aktiva inom handel med lokal mat i Ljusdalsområdet. Semistrukturerade intervjuer är samtal, där frågor och följdfrågor till största del utformas och anpassas till ögonblicket (Kvale och Brinkmann 2014). Metoden har valts då aktörers uppfattningar kring hur de agerar på den lokala marknaden kan synliggöra intentioner och tankegångar som, utöver de faktiska handlingarna, kan förstås som utmanande eller reproducerande av regimstrukturer. En checklista användes som ramverk för att säkerställa att samtalet täckte nödvändiga ämnen (Bilaga 1; Bilaga 2). En uppföljning har genomförts med informanterna där använda citat har verifierats.

Då materialet är inhämtat under pågående pandemisk virus spridning har samtliga intervjuer genomförts på distans, med telefon- eller videosamtal. Det är inte optimalt för intervjusituationen att helt ersätta det personliga mötet med videosamtal, även om modern mjukvara och snabb uppkoppling kan fungera förhållandevis bra (Lo Iacono et al. 2016). Uppkoppling var ett problem vid en intervju, och störande glapp uppstod vid ett antal tillfällen. För en informant fungerade inte kameran, vilket minskade mina möjligheter att reagera på icke-verbala signaler (jfr. Lo Iacono et al. 2016). Flera intervjuer gjordes över telefon

vilket innebar liknande problematik. Hade intervjuerna utförts under fysiska möten hade möjligheterna till tillitsskapande ökat, dels för att utbytet av icke-verbala signaler blir mer fullkomligt, dels då större möjligheter finns att prata ledigt och lära känna varandra före en intervju eller i en paus.

4.2 Analytiska verktyg

För att analysera det empiriska materialet används ett flernivåperspektiv på hållbara sociotekniska systemövergångar i kombination med Holt Giménez och Shattucks (2011) ramverk för trender inom livsmedelssektorn. Flernivåperspektivet är ett av flera verktyg som kan användas för att undersöka förändringsprocesser i sociotekniska system. Jag har valt flernivåperspektivet för att de tre analytiska nivåerna på ett bra sätt fångar problematik som lokala matinitiativ och småproducenter ställs inför, i strävan att implementera nya lösningar i livsmedelsförsörjningssystemet. Det omfattar också globala påfrestningar på samhällsliga system, vilket är värdefullt när hållbara förändringar i livsmedelsförsörjningssystemet diskuteras. Genom att tolka intervjusvar i direkt relation till ramverket för trender synliggörs nyanser av på vilka sätt nischer påverkar den sociotekniska regimen, som annars riskerar att döljas. Till exempel kan nischinnovation felaktigt förenklas till att alltid stå i motsats till regimen, medan ramverket visar att nischer kan ha reproducerande effekter.

4.3 Sekundärt material

För att få översikt på fältet har jag använt propositionen och handlingsplaner (nationell och regional) för den nationella livsmedelsstrategin (Prop.2016/17:104 2017; Regeringens handlingsplan 2017) samt hemsidor för ideella aktörer, exempelvis MatVärden (MatVärden n.d). Livsmedelsstrategin och hemsidorna har använts för att skapa förståelse för vilka yttre och inre krafter som på direkta sätt påverkar lokala utvecklingsprocesser i det undersökta området.

4.4 Urval

Urvalet av intervjuer har gjorts för att få största möjliga spridning på aktörerna med avseende på produktionstyp och koppling till den lokala mathandeln. Det möjliga urvalet begränsades till vilka producenter

mina kontakter inom REKO-ringarna och lokalmatsgruppen rekommenderade. Samtliga informanter är kvinnor. Ambitionen var att ha jämn representation av kvinnor och män, men jag gjorde bedömningen att det var viktigare för studien att variera produktionstyp samt värna om kopplingen till Ljusdals kommun än att ha jämn könsfördelning. Samtliga informanter valdes ut baserat på yrkesroll och värdefulla erfarenheter (exempelvis ideella engagemang). Kön bedömdes i det sammanhanget som sekundärt.

Tabell 2: Förteckning över informanter

Informanter	Datum	Form för djupintervju	Längd på samtal	Informantens roll för intervjun	Kommentar
IP1	2020-04-08	Telefonsamtal	50 min	Småskalig grönsaksproducent uppstartare/administratör av REKO-ring	<i>Producerar på ≤0,5 hektar/ (market garden)</i>
IP2	2020-04-14	Videosamtal	57 min	Aktiv lokalmatsgruppen och långvarigt engagemang i hållbarhetsfrågor och lokalmatsinitiativ	<i>Informantens kamera fungerade inte. Jag behöll kameran på, i tillitsskapande syfte.</i>
IP3	2020-04-17	Videosamtal	69 min	Mejerist och uppstartare/ administratör REKO-ring	<i>Intervjupersonen kontaktades som mejerist och visade sig vara aktiv i REKO under intervjun.</i>
IP4	2020-04-21	Telefonsamtal	70 min	Mejerist och kålproducent	<i>Producerar kål på <1 hektar</i>
IP5	2020-04-21	Telefonsamtal	74 min	Lammuppfödare och producent av lammprodukter	
IP6	2020-04-23	Telefonsamtal	43 min	Kostchef på Ljusdals kommun	

4.5 Etiska överväganden

Informanterna har informerats i förväg om sin rätt att framträda anonymt i studien samt att hindra material från att publiceras fram till publiceringsdatum. Då det är sannolikt att informanterna eller andra perso-

ner i det undersöka området förstår vilka de intervjuade är trots anonymisering finns en viss risk för informanternas konfidentialitet. Informanterna kommer att ges möjlighet att ta ställning till eventuell risk och det behandlade materialet innan publicering.

5 Resultat

Följande kapitel delas in i tre avsnitt som direkt relaterar till de tre forskningsfrågorna. Det första avsnittet är av beskrivande karaktär och syftar till att skapa en förståelse för hur lokala aktörer interagerar med marknaden och vilka specifika förutsättningar som präglar olika försäljningskanaler. Det andra avsnittet utforskar hur aktiviteter på den lokala livsmedelsmarknaden kan förstås från ett flernivåperspektiv. I det tredje avsnittet appliceras Holt Giménez och Shattucks (2011) ramverk för trender inom livsmedelssektorn.

5.1 Marknaden för lokala aktörer i Ljusdalsområdet

Tre av fyra intervjuade producenter använder sig av flera olika försäljningskanaler för egenproducerade livsmedel. Kanalerna inkluderar dagligvaruhandeln, restauranger, ett konventionellt slakteri, kommunal upphandling och privatförsäljning, antingen i egen regi, genom torgförsäljning eller via REKO-ringar.

Två av informanterna säljer sina produkter till dagligvaruhandeln och en tredje har gjort det, men slutat. Vissa upplever kontakten enklare än andra.

Jag säljer ju så mycket jag kan, i princip [...] [ICA nära] vill sälja våra produkter /---/ Vi har en ICA- handlare som brinner så mycket för det lokalproducerade så det är inte sant. [...] Han hjälper till och de frontar fram lokala produkter så den butiken säljer ju nästan lika mycket som ICA maxi gör bara för dem verkligen säljer, alltså, försöker att sälja (IP3 2020-04-17).

Informanten uttrycker stor förnöjsamhet över den lokala ICA handlaren som en värdefull bundsförvant på den lokala marknaden, som förvaltar kundkontakterna väl, jobbar hårt för att sälja mycket och ser till de lokala producenternas bästa.

En annan producent, med annorlunda produktion och annan lokal dagligvarubutik (också ICA) har avslutat samarbetet då hon upplever att lokala kvalitetsprodukter marknadsförs för dåligt för att vilja fortsätta. Informanten menar att kontakten med återförsäljare ofta genererar mer krångel än värde och säljer numera bara i gårdsbutik, på REKO-ringar eller ibland till det konventionella slakteriet. ”Lönsamheten av att sälja mera till flera blir väldigt liten för mig, det är min återkommande jädra erfarenhet” (IP5 2020-04-21). Flera producenter upplever problem kring att de lokala varorna inte exponeras på ett sätt som gynnar försäljningen (IP2; IP4).

Ett vanligt problem som småproducenter ställs inför är dagligvarukedjors krav på IP-certifiering (IP1; IP3; IP4). Certifieringen innebär en kostsam säkerhetskontroll utöver den årliga kontroll som kommunen utför (IP4). ICA tillåter försäljning till upp till fem ICA-butiker innan certifiering krävs.

[...] det är en avgift på ungefär 10 000 [kronor] som måste betalas varje år, vilket är jättejobbigt, eller... Det tar ju emot. Det är ju ganska mycket pengar för en liten företagare att betala alla de här kontrollavgifterna. (IP4 2020-04-21)

Informanten nämner under intervjun ett flertal kontrollavgifter i liknande storleksordning och påpekar att det är kostsamt att vara livsmedelsproducent (IP4).

Samma informant producerar broccoli och säljer även till restauranger, något som inte är helt oproblematiskt då kvantiteterna är små och kraven är höga.

... de vill ha ganska lite produkter egentligen, men utspritt över lång tid och [att] man ska kunna garantera leverans. [...] Om de har broccoli på en restaurang så tycker man ju det är skitkul, bara det att de säljer ett litet, litet, litet huvud på varje tallrik, alltså en liten bukett. De vill ha bra kvalitet, men ganska små kvantiteter (IP4 2020-04-21).

En annan informant har lammproduktion och påpekar en svårighet med att restauranger oftast vill ha en sorts styckdetalj per maträtt.

Säg att [en restaurang] vill ha 100 portioner. Det finns ungefär 6 hekto per lamm, då förstår du hur många lamm det krävs för att jag ska få ihop 100 portioner. [...] Jag kan sälja till en restaurang, men då får den restaurangen köpa hela lammet och se till att tillaga hela lammet också. Annars så säljer inte jag. [...] Jag måste ha en medveten restaurang som förstår sig på att djuret har flera delar än stek och filé (IP6 2020-04-23).

Restaurangerna i området visar stort intresse för lokala produkter, till synes oavsett storlek på produktionen. Samtliga intervjuade producenter har möjliga restaurangkunder och en informant med koppling till turistnäringen understryker den lokala matens värde för restaurang- och besöksnäringen.

[Alla] restauranger vittnar om att det är [lokal mat] man frågar efter. Vi gör undersökningar hela tiden i besöksnäringen och jag tror att maten ligger som nummer 3. Om man kommer hit och åker skidor så ligger maten nästan lika högt som skidupplevelsen för besöksnäringen. Vi pratar jättemycket om att den hållbara besöksnäringen handlar om att bönderna i större utsträckning ska få ta del av turistvärdekedjan. (IP2 2020-03-14)

Informanten lyfter turismen som en möjlighet för producenter att få större del av en näring de tillför värde till. Flera producenter har redan idag glädje av turistströmningarna även om inkomsterna från turismen inte utgör några avgörande tillskott (IP3; IP4; IP6).

Ljusdals kommun har en uttalad ambition att stötta lokala aktörer (IP6). ”I de sista upphandlingarna så har ju vi [kommuner] i, framför allt i Hälsingland ska jag säga, [...] jobbat ganska hårt med de lokala upphandlingarna, när det gäller livsmedel.” (IP6). Enligt informanten arbetade kommunerna i Hälsingland fram gemensamma miljökrav under perioden 2010–2012, som även behandlade andelen lokala leverantörer i upphandlingskontrakten.

[I de gemensamma miljökraven] tog man fram hur man skulle jobba, och hur man skulle öka våra lokala producenter, eller leverantörer, mellan varje upphandling och det har vi gjort. Så vi har ju ganska många lokala leverantörer idag. /---/ Sen är det ju [så att] kommunerna är stora skutor [...] man vänder ju inte på saker och ting i en handvändning heller. (IP6 2020-04-21)

Kostchefen på Ljusdals kommun beskriver flera förändringar som uppkommit för att öka lokala producenters möjligheter att få upphandlingsavtal. Bland annat har kravet på att producenter ska kunna leverera kontinuerligt tagits bort. (IP6). En av de intervjuade producenterna har fått nytta av uppluckringar i regelverket (IP4; IP6). Trots att produktionen är småskalig kan producenten leverera förhållandevis stora mängder ett fåtal gånger per år.

Privatförsäljning innebär enligt informanterna mer jobb än att sälja till återförsäljare, men medför ett flertal nyttor (IP1; IP3; IP4; IP5). Till exempel får producenter hela slutförsäljningsvärdet, omedelbar feedback och, inte minst, möjligheten att skapa relationer till kunderna. Det sistnämnda kan skapa affärsmässiga fördelar som personlig marknadsföring och större lojalitet hos kunderna, men också glädje och stolthet i yrkesrollen (IP1; IP4).

[Att veta var grejerna tar vägen] känns som att det höjer ens status som producent lite, att man får ett kvitto varje gång man säljer en produkt, [på] att folk äter upp den sen (skratt). Så får man feedback direkt. Om jag skulle sälja allt till en grossist så känns det mer som en fabrik [...] Jag tycker det är trevligast att sälja direkt till konsument. (IP4 2020-04-21)

Flera av de intervjuade producenterna säljer, eller har sålt, sina produkter på torgmarknader. Fördelarna är möten med konsumenterna och bra, ofta snabb försäljning. Nackdelarna är intensivt och tidskrävande arbete (IP3; IP4; IP5). På grund av Covid-19-pandemin har flera viktiga marknader ställts in, vilket ställer större krav på att kunna sälja genom

andra kanaler. En producent har sålt privat till den egna kundkretsen via Facebook och organiserat utlämningar på caféer i centralorten (IP4). Andra lyfter fram REKO-ringarna som en möjlighet (IP1; IP3; IP5).

De producenter som levererar till REKO-ringarna i området har kommit att fungera som ett nätverk som spänner över flera kommuner (IP3). Genom kontakt på sociala medier kan de snabbt organisera sig för att gemensamt ta del av marknader och event också vid sidan av REKO (IP3). Flera av informanterna upplever att plattformen är till störst nytta för producenter med liten produktion (IP1; IP3; IP4). Det beror dels på att det inte finns någon inträdeskostnad, och dels att småproducenter bara har små mängder, som de kan sälja med god förtjänst (IP1; IP3; IP4; IP5). Eftersom aktiviteten i REKO-ringarna är relativt låg är de ekonomiska incitamenten - trots försäljningsökningar under Coronakrisen - få för producenter med större produktion att ta del av marknaden (IP1; IP3; IP4). En informant menar att andra nyttor som marknadsföring och feedback med råge väger upp för små försäljningsvolymmer (IP3).

Även om det inte är någon superförsäljning, om jag åker dit och lämnar ut grejer för någon tusenlapp så har det ändå gett mig [...] andra värden som är värt mycket mer än pengar. [...] Just i marknadsföringssyfte så har ju jag tänkt att det är väldigt värdefullt för min egen del att kunna finnas där [...] i ett sånt sammanhang. Och kunderna, man får ju direkt feedback av kunderna. Det är ett jättebra ställe att testa nya grejer på! (IP3 2020-04-17)

I svaren ovan ges en bild av olika sätt som informanter agerar på den lokala livsmedelsmarknaden. Sammanfattningsvis kan sägas att lokala producenters framgångar inom dagligvaruhandeln tycks vara kopplat till de enskilda butikernas ambition att lyfta fram lokala produkter (IP2; IP3; IP4; IP5). Restauranger visar stort intresse för lokala livsmedelsprodukter, men producenter kan uppleva tids- och produktionslogistiska utmaningar då beställningar från restaurangerna ofta innebär höga eller specifika krav och små kvantiteter (IP4; IP5). Ljusdals kommun har under en tioårsperiod med framgång arbetat för att öka andelen lokala producenter, men förändringsprocesser är långsamma i så stora organisationer som kommuner (IP6). Privاتفörsäljning innebär ofta högre arbetsbelastning än att leverera till återförsäljare, men medför viktiga mervärden för flera producenter. Ökade marginaler, direkt feedback, goda marknadsföringsmöjligheter samt en känsla av förhöjd status som producent är några exempel.

5.2 Aktiviteter i den lokala livsmedelsmarknaden

I avsnitt 5.1 gavs en översikt över den lokala marknaden samt exempel på aktörers praktiska förhållningssätt till olika försäljningskanaler. I detta avsnitt används ett flernivåperspektiv för att utforska hur aktörers aktivitet på marknaden kan förstås som interaktioner mellan nischer och regimen i ett sociotekniskt system. Dagligvaruhandeln och det konventionella slakteriet i Ljusdalsområdet ingår i börsnoterade koncerner med verksamheter i flera branscher och länder, och är i högsta grad en del av den sociotekniska regimen (El Bilali 2019; HKScan n.d.; ICAgruppen n.d.; Loconto 2016). Kommunen och restaurangerna är på många sätt inbäddade i det rådande livsmedelsystemet. Kommunen är en central del i den samhällsliga strukturen och den rådande regelordning som den sociotekniska regimen vilar på (jfr. Geels 2004; Järnberg et al. 2018; Marsden 2013), och restaurangerna bedriver sin verksamhet på en spelplan som, trots omfattande nationella regleringar, i många avseende är marknadsstyrd. REKO-ringarna och privatförsäljning kan ses som nischinitiativ då handeln från producent till konsument i hög grad är separerat från de nätverk, varukedjor och distributionssystem som är etablerade i den sociotekniska regimen (jfr. El Bilali 2019).

Oavsett position i det sociotekniska systemet visar ovan nämnda aktörer intresse för lokala produkter och välvilja att hjälpa små producenter. Undantaget är slakteriet, som baserat på intervju svaren styrs helt av marknadsmekanismer.

På hösten får man väldigt dåligt betalt för lammkött om man skickar det till det traditionella slakteriet, alltså i mitt fall så är det, ja, Scan. [...] Scan har ju också avtal med ICA och Coop. Så köper man lammkött som är från ICA och Coop kan det även vara mina lamm. /---/ Om jag skulle leverera nu, så kanske jag får 60–70 kr/kg ex moms, och bara liksom, skjutsa upp djuren på bilen. Medan på hösten så kanske det faller under 30 kr/kg, alltså det blir en jättra skillnad. Det är tillgång och efterfrågan som styr priset, och det är så väldigt stor skillnad på lammkött på vår och höst. (IP5 2020-04-21)

I citatet visas att det är klassiska marknadsekonomiska principer som styr hur producenter kan ta del av marknaden genom slakteriet. Vi ser också exempel på de affärsnätverk av aktörer som bär den sociotekniska regimen (El Bilali 2019) I tillägg framgår att informanten ser Scan som ”*det traditionella slakteriet*” (IP 5 2020-04-21), vilket kan ses som en bekräftelse av den industriella, marknadsliberala hegemonin och dess inbäddning i lokala strukturer.

Den lokala ICA butikens förhållningssätt till de lokala aktörerna skiljer sig från slakteriets. En producent har nämligen etablerat en förmånlig relation till butiken som tycks sträcka sig bortom det strikt affärsmässiga.

Vi brukar åka upp med en låda [broccoli] när vi har. Det är upp till oss liksom. De beställer inte, utan vi fyller på varannan, var tredje dag. Från början så beställde de så klart, men sen har vi... man etablerar ju en kontakt liksom, och sen säger vi till att 'nu vi har vi broccoli'. De tar ju in från andra också, men de minskar den beställningen då när vi kommer med vårt. De tycker att det är kanon att vi säljer där. /---/ Vi har ingen certifiering eller någonting för att vara leverantör till ICA så det är nog någonting egentligen som de gör vid sidan om (IP4 2020-04-21)

Citatet visar att handlaren är beredd att skapa speciallösningar för att stötta lokala producenter. Enligt informanten märker butiken ut varifrån broccolin kommer. ”*Den hamnar bland broccolin, men det syns ju att den är från oss.*” Som småskalig (odlar på <1 hektar) ekoproducent kan informanten ses som nischproducent. Citatet kan ses som ett exempel på hur nischaktörer förankrar nya praktiker i den dominanta regimen för att succesivt öka acceptansen för dessa och ersätta bilden av det normala (von Oelreich och Milestad 2017). Ett tydligare exempel ges av en informant som har varit aktiv och ledande i flera ideella initiativ för ökad handel av lokal mat.

Det har gjorts mycket på ideell basis, men inte mycket yttre förändring. Vi har ett koncept som jag döpte till butik i butiken som går ut på att man skulle få bygga upp en egen avdelning [med bara lokal mat] i vår ICA-butik så att man kan först gå in i den och sen går man [in] i övriga butiken om man inte hittar det man ska. [...] Det tror jag att vi får göra, eller, det får vi göra [för] handlaren om vi liksom bara kan formalisera projektet och lägga tillräckligt mycket tid på det så skulle vi kunna få bygga upp en sådan. (IP2 2020-04-14)

Vi ser i citatet hur dagligvaruhandeln kan fungera som möjliggörare för nischinnovation. Flera författare diskuterar en balansgång där nischer är beroende av att skapa länkar till aktörer inom den sociotekniska regimen, men att regimen ibland absorberar, omskapar eller modifierar nischer för att passa i den dominerande regimen (Altieri et al. 2017; Levidow et al. 2014; Marsden 2013; von Oelreich och Milestad 2017). En fråga blir således om nischen påverkar regimen mer än regimen påverkar nischen (jfr. von Oelreich och Milestad 2017). Hur dagligvaruhandeln skulle kunna påverka småproducenter till högre grad av anpassning till den sociotekniska regimen är svårt att förutse, men en förbutik med enbart lokala produkter skulle med säkerhet vara ett framsteg för

de nischaktörer som arbetar för att stärka det lokala småbrukets roll i den sociotekniska regimen (IP2).

ICA-handlarens välvilja för lokala producenter och initiativ kan också tyda på en öppenhet inför att profilera sig som nischbutik¹. Det är inte osannolikt, då butiken är belägen i ett område som är välbesökt av turister, en grupp som enligt flera informanter visar stort intresse för lokala livsmedelsprodukter (IP1; IP2; IP4; IP5). Ingenting i det insamlade materialet tyder på att dagligvaruhandlare skulle fatta beslut som sträcker sig bortom krass marknadslogik, men all aktivitet som stärker lokala, småskaliga producenter har potential att adderas till det momentum som banar väg för livsmedelsnicher i olika samhällssektorer.

Enligt kostchefen på Ljusdals kommun har intresset för lokalt producerade livsmedel i andra delar av samhället indirekt underlättat arbetet med att öka den offentliga konsumtionen av lokalproducerad mat.

[...] det [är] väl samhället i stort som med det lokala... det lokala intresset liksom, det bara exploderar ju nu! [...] Sen har vi väl också fått lite signaler ifrån grossisterna [att de också har] anammat det här och försökt att vi ska öka de lokala inköpen. [...] Livsmedelsstrategin har ju kommit till och att vi ska jobba mer med ekologiskt och... det har blivit en annan syn på det hela. Generellt i hela liksom samhället kan nog jag tänka mig och därmed även inköpsorganisationerna. (IP6 2020-04-23)

I citatet svarar informanten på hur det blivit enklare för lokala producenter att ta del av den offentliga upphandlingen. Svaret kan, mot bakgrund av resultatet om kommunens arbete i föregående avsnitt, tolkas som att nischinitiativ förankrats i stora delar av samhället och nu bygger ett momentum som hjälper kommunen att accelerera sitt eget arbete med lokal mat. Grossisternas intresse för lokala inköp förstärker bilden av att nischaktörer lyckats skapa robusta länkar till den sociotekniska regimen (jfr. Bui et al., 2016)

Informanten nämner livsmedelsstrategin. Enligt handlingsplanen för den nationella livsmedelsstrategin är målet för år 2030 att 60% av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska vara ekologiskt producerad (Näringsdepartementet 2017). Det behöver inte påverka konsumtionen av lokalproducerad mat, men kan ses som ett uttryck för nischdriven förändring av den sociotekniska regimen. Dokumentet föreskriver även att ...”Den offentliga upphandlingen av livsmedel och måltidstjänster bör bättre styra mot samhällets ambitioner och motsvara den höga nivån

¹ I det här fallet blir det nisch i dubbel bemärkelse. ICA-handlaren vill (eventuellt) vara en nischbutik i bemärkelsen att 'sticka ut' med lokalproducerade varor för att attrahera fler kunder, men kan också, genom att marknadsföra lokalproducerade varor, ses som en del av en framväxande socio-teknisk nisch.

på djurskydds- och miljöhänsyn som den svenska lagstiftningen ställer” (s.10). I regeringens (2017) proposition som ligger till grund för livsmedelsstrategin sätts målet att konsumenter ”ska kunna göra medvetna och hållbara val, exempelvis av närproducerat och ekologiskt” (s.23). Den aggregerade effekten av målen i den nationella livsmedelsstrategin kan bli att kommunen enklare kan driva igenom egna initiativ för lokal handel, vilket informanten antyder. Det bör noteras att tillväxt och konkurrenskraft är de huvudsakliga motiven för förslagen i strategin och agendan framstår som nyliberalt präglad (Prop.2016/17:104 2017).

Ett annat nationellt initiativ som gjort det enklare för lokala producenter att få upphandlingskontrakt är att kravet på att kommuner måste välja det billigaste initiativet tagits bort, även om kostnaden fortfarande utgör en viktig faktor (IP6). Som kostchefen förklarar:

[...] sen är det ju en prislapp på det naturligtvis, vi ser ju liksom att vissa produkter är dyrare för oss. Och där har ju vi som kostchefer en viktig roll i att ställa krav emot politikerna också. För de har ju också en viktig del i att se vikten av ett levande landskap och så vidare så dem måste ju... det måste ju någonstans få kosta också. Det är klart att det är dyrare att producera i liten skala mot om man kan köpa massproduktion ifrån... ja, du förstår vad jag menar (IP6 2020-04-23).

I citatet uttrycks en acceptans för att hållbarare produktionsmetoder kostar mer pengar. Det framkommer också en kritik mot den sociotekniska regimen. Informantens sätt att tala om industriellt producerade livsmedel från en okänd del av världen och kommentaren ’ja, du förstår vad jag menar’, rymmer en hel diskussion om billiga produktionsmetoder som inte bara saknar kapacitet att producera de nyttor som förknippas med småskalig och ekologisk produktion, utan dessutom orsakar en hel uppsättning ekologiska och socioekonomiska problem (Geels 2019; Marsden 2013). De krav som kostchefer ska ställa mot politiker är inte helt självklara, menar intervjupersonen.

Det går ju inte riktigt hand i hand att klara att öka de här inköpen utifrån den ekonomin vi har. [Med] det ekonomiska läget som är i många kommuner och även naturligtvis Ljusdal så är det ju liksom: ’vad ska vi prioritera?’ Och det är en politisk fråga. (IP6 2020-04-23)

Informanten uttrycker att prioriteringarna av lokala producenter kanske till och med är möjlig att ifrågasätta från ett ekonomiskt perspektiv, vilket förstärker bilden av att kommunen (åtminstone delvis) arbetar efter principer som avviker från den nyliberala, sociotekniska regimen.

Kritik av det industriella samhället och jordbruket återkommer i flera av intervjuerna (IP1; IP2; IP4; IP5; IP6). En informant uttrycker att yrket som lantbrukare förvanskats genom industrialisering och att bönder har satts i orimliga arbetssituationer präglade av låg status och höga risker.

Jag vet ingen yrkeskategori man har hunsat så jäkla mycket med som våra bönder. Och hur man har, tycker jag också, rent politiskt förvanskat ett jättefint yrke att vara bonde till att bli någon sorts industriarbetare, och ett offer för ett system som har, ja, orimliga krav, [o]mänskliga krav, där man kräver att man hela tiden ska investera. Det ska investeras i en ligghall för tio miljoner men sen om priserna inte motsvarar, så är det bonden som får ligga med ont i magen. [...] Man har splittrat sönder de småbruk vi har haft och de har blivit mer industriella... (IP2 2020-04-14)

I citatet kritiseras den sociotekniska regimens industriella struktur såväl som dess politiska styrning. När informanten talar om bönderna som offer för det 'system' som tvingar dem till stora investeringar och industriella metoder och försätter dem i orimliga situationer, så talar hon om de inlåsningsmekanismer som enligt flera författare kännetecknar sociotekniska regimer generellt såväl som livsmedelsregimen specifikt (Bui et al. 2016; Geels 2019, 2004; Markard et al. 2012; Marsden 2013).

Förändringar i det sociotekniska landskapet kan förändra 'spelreglerna' för både regim- och nischaktörer (Geels 2004). Samtliga informanter berör hur Coronakrisen påverkar deras liv eller verksamhet. För en producent har det lett till beslutet att investera i en IP-certifiering (se avs. 5.1). " [...] det är [nästan] vår enda möjlighet att sälja nu, att [certifiera oss] för det finns inga marknader, man måste in i butik [...] nu i Coronatider" (IP4 2020-04-21). För en av REKO-administratörerna har krisen inneburit försäljningsökningar.

Det har ju verkligen blivit uppsving för REKO-ringarna [...], [människor] börjar verkligen fatta att 'oj, man måste hålla sig på sin lilla marknad och ha det så nära som möjligt'. Så det är faktiskt ett positivt exempel i allt det här kaoset som pågår att [REKO faktiskt har] växt och försäljningen har ökat jättemycket (IP3 2020-04-17).

En tredje informant ser krisen som en möjlighet att återknyta banden till naturen och matens ursprung.

[...] jag tänker att vi behöver återknyta vår relation till, ja men både till jorden, djuren och naturen och vårt sammanhang men också till att vi faktiskt kanske också måste anstränga oss, och vilja anstränga oss, för att få vår mat. Och se att det kan vara en dimension som tillför livet någonting värdefullt istället för att det tar tid ifrån oss. Och det tror jag faktiskt att vi

står mitt i nu och börjar förstå någonstans, kanske tack vare Corona [...] (IP2 2020-04-14)

Det de här tre citaten har gemensamt är att de visar hur förändringar i det sociotekniska landskapet sätter igång rörelser i nischerna. I det första citatet ges exempel på landskapets strukturerande kraft. Torghandeln, en viktig marknad för många småproducenter, har på mycket kort gjorts otillgänglig och informanten tvingas i det här fallet till kostsamma åtgärder. Det andra citatet är ett exempel på hur samma landskapsförändring öppnat upp strukturer i regimen där nischalternativ kan ta plats (jfr. Geels 2004). Informanten pekar på en förändring i konsumtionsmönster till fördel för nischaktörer (småproducenter) som en följd av de plötsliga förändringarna. I det sista citatet framgår, för det första, en rad förslag på institutionella förändringar som växt fram på nischnivå som svar på att den sociotekniska regimen inte på ett tillfredsställande sätt mött de förväntningar som finns på ett livsmedelsförsörjningssystem. Det vill säga, det spirituella behovet att komma närmre naturen och matproduktionen kan ses som, och genomsyrar implicit hela intervjun som, ett uttryck för viktiga aspekter för välbefinnande som den nyliberala regimen själv konstruerat inte förmår ta hänsyn till. För det andra ser vi hur en nischaktör identifierar den uppluckrande effekten av en landskapsförändring som en möjlighet till regimförändring.

Avsnittet ovan har visat hur aktörers aktivitet på den lokala livsmedelsmarknaden kan förstås från ett flernivåperspektiv. Bland aktörerna kan nyanser urskiljas i interaktionerna mellan regim- och nischaktörer. Slakteriet tycks arbeta efter helt marknadsstyrda principer, medan lokala dagligvaruhandlare kan göra speciallösningar för lokala leverantörer. I vilken utsträckning relationen mellan dagligvaruhandlare och lokala producenter ska förstås som att regimen påverkar nischerna, eller nischerna skapar förändringar i regimen, är svårt att uttyda. Däremot är nischer beroende av att skapa länkar till regimen för att initiativ ska leva vidare och befintliga samarbetsplaner framstår som gynnsamma för nischinitiativ (Bui et al. 2016; Elzen et al. 2012). Kommunens arbete för att stötta lokala producenter underlättas av att intresset för lokal mat ökat bland konsumenter och grossister såväl som i den offentliga sektorn. Den nationella livsmedelsstrategin och den regionala handlingsplanen är exempel på hur policy kan främja nischverksamhet. I flera av intervjuerna kan kritik mot den industriella livsmedelsregimen utläsas och kommunen prioriterar enligt informanten i vissa fall inköp av lokala

produkter högre än kostnadseffektivitet. Coronakrisen utgör ett exempel på hur förändringar i landskapet bland annat driver på förändringar för enskilda aktörer, konsumtionsmönster och för nischinitiativ.

5.3 Reproduktion och transformation på den lokala marknaden

I 5.1 och 5.2 har tidigare nämnts: (1) för att nischinitiativ ska ha möjlighet att leva vidare krävs att robusta länkar skapas till den sociotekniska regimen för att antingen ersätta gamla strukturer eller adderas som modifikationer av den rådande regimen (Bui et al. 2016). (2) Regimer kan absorbera nischer och modifiera dem för att passa i rådande system, vilket gör det svårt att avgöra om nischen påverkar regimen i större grad än regimen påverkar nischen (Marsden 2013). Vivero-Pol (2017) påpekar vidare att nischverksamheter inte behöver ha en transformativ agenda samt att aktörer inom regimen kan ha det. Det blir således intressant att undersöka huruvida aktörers aktivitet i det undersökta området reproducerar eller utmanar den rådande regimen. För att göra det används Holt Giménez och Shattucks (2011) ramverk för trender inom regimen respektive lokala matrörelser. De trender som enligt ramverket återskapar den dominerande regimen delas in i en *nyliberal* och en *reformistisk* trend, och de trender som verkar för förändring av systemet delas in i en *progressiv* respektive *radikal* trend (se 3.3). Analysen nedan diskuterar aktörers reproducerande tendenser först, följt av transformativa tendenser.

En informant administrerar och säljer produkter på en REKO-ring utöver konventionella försäljningskanaler som dagligvaruhandeln och restauranger (IP3). Hon uppskattar REKO som gräsrotsrörelse och uppmuntrar nyttorna det ger, men uttrycker ingen ideologisk förankring för sitt engagemang. REKO-försäljningen utgör en marginell del av producentens totala omsättning och genererar i första hand andra värden, som stärkt varumärke och direkt feedback (IP3). Informanten ger uttryck för ett pragmatiskt, marknadsorienterat och entreprenöriellt tankesätt. Hon betraktar företagsstöd som en möjlighet och är positiv till konventionella försäljningskanaler, som utgör större delen av försäljningen. Således uttrycks karaktärsdrag för den reformistiska trenden och vidare även reproduktion av den dominanta regimen (Holt Giménez och Shattuck 2011). Bilden stärks av att informanten är positiv till ökad lokal handel inom ramarna för det rådande systemet. Till exempel ser inte

producenten ett behov av förändring så länge de etablerade kanalerna fungerar:

[...] det låter ju jättemysigt och härligt att ha en lokal matbutik inne i butiken, men jag tänker om de som jobbar i butiken är engagerade så behövs ju inte det, med tanke på min ICA-butik på orten. Det är en ICA Nära liksom, men de säljer otroligt mycket [av mina produkter] (IP3 2020-04-17)

Då REKO-ringen varit svår att etablera på grund av att producenterna i området är få, har informanten arbetat aktivt med att hitta nya producenter till REKO-ringen och försökt ta vara på dem som inte har en uttalat kommersiell produktion, men ändå producerar ett överskott (IP3).

Jag har jobbat uppsökande på ett helt annat sätt än vad jag tror att till exempel REKO Uppsala gör. Där får man väl snarare sälla mellan vilka producenter som vill vara med, som får vara med. Medan jag kan se någon med ett lite större trädgårdsland, så kan jag bara stanna bilen och bara: 'Du! REKO, har du hört om det?' (IP3 2020-04-17)

Enligt informanten har initiativet haft önskad effekt. Det ökade antalet producenter har attraherat fler kunder (IP3). Informanten är välkänd i området och har ett starkt varumärke på den lokala marknaden. De gånger hon inte deltagit vid utlämningstillfällena har försäljningen minskat enligt andra REKO-producenter (IP3). Det innebär att en etablerad² aktör i den sociotekniska regimen i det här fallet skapar och stärker förutsättningar för nischaktörer och nischinitiativ att existera och växa. Den intervjuade lägger ner mycket obetald tid på att bygga och samordna nätverk, i och utanför REKO, för att stärka småproducenters roll och möjlighet att agera på en lokal marknad som i stor utsträckning är oberoende av den sociotekniska regimen ekonomiska infrastruktur. I det avseendet kan informantens aktivitet på marknaden ses som ett uttryck för den progressiva trenden (jfr. Holt Giménez och Shattuck 2011). Då producentens aktivitet inkluderar kännetecken för flera trender, bekräftas von Oelreich och Milestads (2017) uppfattning om aktörers hybriditet i relation till trenderna (se 3.3)

Två informanter har tydliga kopplingar till nischinitiativ som permakulturodling, andelsjordbruk och lokala matnätverk, som enligt Holt Giménez och Shattuck kännetecknar den progressiva och radikala trenden. Båda upplever att (återskapande av) relationen till jorden och maten är viktig för sinnesro såväl som för att skapa medvetenhet som kan

² Det bör understrykas att informanten är också en småskalig producent av mathantverk och etablerad i den bemärkelsen att hon inte behöver alternativa distributionsystem för att bedriva sin verksamhet.

stärka hållbarhetsarbetet. En av informanterna berättar om ett stadsodlingsprojekt som hade ett vidare syfte än matproduktion.

[...] jag ville jobba framför allt för att väcka människors intresse för att vi måste höja vår självförsörjningsgrad. Det där är en mark som ligger mitt i centrala Järvsö så [jag sa] att det var mer en politisk handling att hålla till där, att man verkligen kunde se maten, och gå förbi och känna på den. [...] [På så sätt var det] en aktivitet som hade mer effekt än att mäta magar, det var liksom att starta någon sorts tankeprocess och återskapa relationen till jorden och till maten och till viljan att sätta fingrarna i jorden. Tanken sen var ju att om man får det att fungera där, sen är det ju bara att applicera det och flytta ut i alla byar och kommundelar och så. (IP2 2020-04-14)

Informanten nämner höjd självförsörjningsgrad och att genom politisk handling väcka människors intresse för att odla själva. Tankegångar om att på lokal nivå återta makten över maten är nära besläktade med diskussionen kring matsuveränitet som återfinns i flera globala matrörelser som förespråkar radikal förändring av livsmedelssystemet (exempelvis *Vía Campesina*) (Holt Giménez och Shattuck 2011). Informantens ambition att sprida stadsodlingsprojektet till fler delar av samhället tyder på en vilja att utmana de etablerade sätten att producera och införskaffa mat, genom att sprida nya idéer, metoder och normer i samhället.

Informanten kritiserar även den industriella normen i livsmedelsregimen, och utmanar systemet genom att i stadsodlingsprojektet visa att mat går att producera för hand.

Nu byggde vi upp det manuellt, handgrävde alla bäddarna, med jordfräs som enda maskin. Otroligt många människor kom förbi och undrade 'varför gör du så här, och varför använder du inte traktor' och så. Och att man på så sätt fick ha ett samtal och en dialog om det att vi till och med har kommit så långt ifrån att vi tycker det är konstigt att någon vill arbeta med kroppen. Att vi till och med har tappat *det!* Fast det var det mest naturliga sättet att göra det på när vi valde den odlingsmetod som vi gjorde. (IP2 2020-04-14)

Återkommande i intervjun var en ambition att göra saker i matsystemet annorlunda, småskaligt och hållbart samt att ersätta dagens lösningar med traditionella, eller helt nya. "Jag hade någon vision om att [odlingsbäddarna skulle vara som butikshyllor] och att det skulle kunna motsvara att gå på ICA. [Att man] handlade i sina "hyllor" med sin lilla korg och att det skulle kännas lika naturligt som att vara i butiken" (IP2 2020-04-14). Citatet visar på en vilja att förändra institutionella strukturer som vanor och normer för hur man handlar mat. Flera initiativ som informanten har varit drivande i överensstämmer med den radikala trenden. Hon är också engagerad i initiativet att öppna den förbutik till ICA-

butiken som nämndes i 5.2. Det tyder på en öppenhet inför att verka inom ramarna för den sociotekniska regimen och att stärka lokal livsmedelshandel på den rådande spelplanen. Där den radikala trenden i stor utsträckning kräver djupa strukturella förändringar och nya lösningar, ligger det närmare den progressiva trenden att arbeta med de möjligheter som ges (Holt Giménez och Shattuck 2011). Det kan ses som ytterligare ett uttryck för aktörers hybriditet i relation till trenderna (von Oelreich och Milestad 2017).

En informant odlar grönsaker på mindre än ett halvt hektar i vad hon kallar 'market garden', en till synes växande odlingstrend (IP1). Odlingen är förhållandevis ny och i dagsläget odlar informanten på mycket liten skala och säljer endast på REKO-ringar. Arbetet görs för hand eller med små maskiner.

Jag tror att det är viktigt för oss i Sverige och förmodligen för alla i världen att försöka göra allting lite mer lokalt och lite mer småskaligt. Och det börjar man ju se ganska tydligt nu också tycker jag i de här dagarna. Storstäder är inte optimalt i alla lägen. Storstäder kan liksom inte försörja sig själv. Om man kan se till att ha en produktion av varor lokalt, som konsumeras lokalt, så kan ju hela det samhället blomstra och leva på ett helt annat sätt än om... ja det är lite så på vissa håll att storstäderna liksom suger ur landsbygden. (IP1 2020-04-08)

Den intervjuade upplever behovet av övergång till ett mer lokalt organiserat samhälle som omfattande. Med 'i de här dagarna' syftar informanten på Coronakrisen. Under intervjutillfället underströk informanten sårbarheten i det rådande systemet, särskilt med hänsyn till importberoende. I citatet kritiseras regimen styrning av resursflöden samt staden som normativ utgångspunkt för att hämma lokal samhällsutveckling på landsbygder. Informantens småskaliga verksamhet kan således uppfattas som motstånd mot den sociotekniska regimen inflytande på landsbygden. Bilden av motstånd förstärks av informantens ambition att motverka de skadeeffekter som storskaligt jordbruk uppfattas generera.

Men en mindre odling av den typen som jag hoppas kunna få till, som man brukar kalla market garden, det går att göra mycket mer med handkraft och med små maskiner. Och då kan man också odla på ett annat sätt som är mycket bättre för marken och för organismerna i jorden [...] Det finns mycket som tyder på att man utarmar jorden en hel del i de storskaliga jordbruken. Framför allt för mig handlar det om att laga jorden, reparera jorden, regenerera marken istället för att suga ut som man ofta gör i de större, industriella jordbruken. (IP1 2020-04-08)

I citatet framkommer ett avståndstagande från, och en kritik av, den dominerande regimens industriella metoder samt en ambition att bruka jorden på annorlunda och bättre sätt. REKO-ringen som enda försäljningskanal blir i sammanhanget en plattform som möjliggör större avståndstagande från distributionskanaler knutna till den sociotekniska livsmedelsregimen. Informanten framstod inte under intervjun som hängiven till den radikala trendens politiska kompromisslöshet i termer av krav på strukturella förändringar (Holt Giménez och Shattuck 2011). Däremot tycktes hon sympatisera med, och i sin egen verksamhet aktivt eftersträva, idéer som Holt Giménez och Shattuck (2011) tillskriver den radikala trenden.

I diskussionen om reproduktion och transformation har vi kunnat se exempel på de reformistiska, progressiva och radikala trenderna, men inte den nyliberala (se ramverk i 3.3). Slakteriet och dagligvarubutiker upprätthåller nyliberala strukturer och visar sannolikt tecken på nyliberala trender men eftersom de inte intervjuats för studien inkluderas de inte i analysen. Den reformistiska trenden uttrycks av informanter i ett pragmatiskt och entreprenöriellt förhållningssätt till alla marknadslösningar som gynnar den lokala handeln och den egna verksamheten (IP3; IP4). Den progressiva trenden manifesteras i initiativ som involverar regimaktörer såsom en förbutik i den lokala dagligvarubutiken med enbart lokala varor (se 5.2). Även initiativ för att stärka nätverk med lokala producenter och främja alternativa marknadsalternativ som REKO-ringar kan ses som uttryck för den progressiva trenden. Den radikala trenden uttrycks genom stadsodlingsprojekt och småskalig grönsaksproduktion bortom konventionella marknadskanaler. Bakom projekten identifieras intentioner att förändra normer för produktion och införskaffande av mat samt att motverka, eller ta avstånd från, den dominerande livsmedelsregimen.

6 Diskussion och Slutord

I följande avsnitt diskuteras resultaten i kapitel 5, för att besvara frågeställningarna för uppsatsen i tur och ordning. Därefter besvaras det övergripande syftet och förslag på vidare forskning ges.

För att möta socioekonomiska och miljömässiga utmaningar måste livsmedelsförsörjningssystemet förändras på global såväl som lokal nivå. I den här studien har ett flernivåperspektiv kombinerats med ett ramverk för trender inom livsmedelssystemet (se 3.3) använts för att undersöka hur aktiviteter på en lokal marknad utmanar eller reproducerar den sociotekniska livsmedelsregimen.

Studien visar att lokala producenter i Ljusdalsområdet kan utmana den dominerande livsmedelsregimen via småskaliga nätverk eller gårdsförsäljning som distribuerar livsmedel utan inblandning av regimaktörer. För producenter som odlar med ekologiska eller agroekologiska metoder kan avståndet till regimen ökas ytterligare då användning av externa insatsvaror kan minimeras. Politiska handlingar i civilsamhället som odling centralt i tätortsområden kan sprida medvetenhet och kunskap om matproduktion och potentiellt stärka relationen till livsmedlens ursprung. På liknande sätt kan nischinitiativ, som att inrätta en förbutik i den lokala matbutiken för enbart lokala produkter, stärka handeln av lokala livsmedel. De aktörer i studien som driver de, i förhållande till livsmedelsregimen, mest radikala initiativen har i dagsläget inte ekonomiskt bärkraftiga odlingssystem och har inte åstadkommit betydande skillnader i den lokala konsumtionen. Det kan ses som uttryck för att det dels är svårt att verka bortom de etablerade marknaderna och tillvägagångssätten, dels att sociotekniska övergångar kräver tid (Geels 2019). Det har även visats att den dominerande regimen kan utmanas i offentlig sektor, där kommuner kan arbeta för att öka andelen lokala producenter i upphandlingsprocesser. Policybeslut och styrdokument som den nationella livsmedelsstrategin och den regionala handlingsplanen kan underlätta kommunens arbete att stötta nischverksamheter.

Den *första frågeställningen* besvaras med en översikt av den lokala marknaden för producenter i Ljusdalsområdet. Baserat på intervju-materialet är dagligvaruhandeln, restauranger, ett storskaligt slakteri, Ljusdals kommun och privatförsäljning på torgmarknader, i REKO-ringar eller via gårdsförsäljning de vanligaste försäljningskanalerna för livsmedelsproducenter i Ljusdalsområdet. Inom dagligvaruhandeln

tycks graden av försäljningsmässig framgång bero på vilken enskild butik som saluför produkterna. Skillnader ligger i butikernas ambition att sälja och exponera lokala produkter, till stor del baserat på intresset hos de enskilda handlare som äger och driver dessa butiker. Certifieringen för att sälja till butiker är kostsam och kan utgöra besvärligt höga kostnader för småskaliga producenter. Vissa dagligvarukedjor har något lägre krav på certifiering än andra, och flera kedjor har släppt på kraven under Coronakrisen. Slakteriet utgör en förmånlig och smidig försäljningskanal på våren, men är kraftigt säsonsberoende och medför inga fördelar för producenters varumärke då produkter säljs vidare anonymt. Ljusdals kommun har en uttalad ambition att öka andelen lokala producenter för varje upphandling, och har vidtagit åtgärder för att underlätta ansökningsprocesserna. Privatförsäljning innebär ofta större arbetsbörda än att sälja till återförsäljare men skapar flera mervärden. Personliga relationer till kunder möjliggör effektiv marknadsföring, stärkt varumärke, direkt feedback, höjda marginaler samt en känsla av ökad status som producent. REKO-ringarna i området har förhållandevis låg aktivitet och är i dagsläget av störst ekonomiskt värde för producenter med väldigt liten produktion. Eftersom även andra värden kopplade till privatförsäljning uppstår i REKO-ringarna, kan större producenter sannolikt ha nytta av att delta i sammanhanget.

För att besvara den *andra frågeställningen* undersöks interaktioner och relationer mellan de analytiska nivåerna. Försäljningskanalerna spänner över ett brett spektrum i det sociotekniska systemet. Det konventionella slakteriet och REKO-ringarna utgör ytterligheter i var sin ände av en skala, där den sociotekniska regimen och småskaliga nischinitiativ står som motpoler. De lokala dagligvarubutikerna är förlängningar av internationella koncerner och tätt sammanflätade med den sociotekniska livsmedelsregimen. När lokala producenter och andra nischaktörer samarbetar med närbutiker kring speciallösningar väcks därför frågan om nischer påverkar regimen mot högre grad av lokal livsmedelsförsörjning, eller om regimen i större uträkning anpassar nischalternativen för att passa i den rådande ordningen. Det finns ekonomiska motiv för lokala dagligvarubutiker att profilera sig med lokala produkter och en sorts medelväg är tänkbar, där den lokala livsmedelsförsörjningen vinner mark, men på marknadsliberala villkor (jfr. Elzen et al. 2012). Ett tecken på sådan utveckling är broccoliproducenten vars varor placeras bland annan broccoli, men märks med gårdens namn. Lammproducentens produkter som anonymiseras i den konventionella handeln kan däremot ses som att regimen i första hand påverkar nischen. Ideella aktörer som bygger upp en förbutik inne i den ordinarie

dagligvarubutiken med enbart lokalt producerade varor tycks ha goda möjligheter att påverka regimen mer än tvärtom, förutsatt att nischinitiativet genomförs utan avkall på produktionsetiska, miljöetiska eller ideologiska ambitioner (jfr. von Oelreich och Milestad 2017; Elzen et al. 2012). Eftersom ICA inte har krav på IP-certifiering för leverantörer till mindre än fem ICA-butiker minskar risken att inträdeskostnaden är för stor för mindre producenter. Å andra sidan har ICA ett eget kontrollsystem som skulle kunna ha en sådan effekt.

Kommunen som offentlig aktör utgör en viktig byggsten i det rådande sociotekniska systemet och upprätthåller de regler som den sociotekniska regimen vilar på. Samtidigt visar kommunen en uttalad ambition att stötta lokala livsmedelsproducenter. I intervjun med kostchefen framkom viss kritik av det industriella, globala jordbruket och således en kritik av den sociotekniska regimen. Informanten uttryckte även en benägenhet att tänja på ekonomiska ramar för att öka de lokala upphandlingarna. Det tyder dels på att sociotekniska landskapsförändringar har förändrat spelplanen så att det rådande livsmedelsförsörjningssystemet inte längre möter kommunens förväntningar på systemet, dels på att nischer framgångsrikt förankrat initiativ hos regimaktörer. Kostchefen noterar även att grossister i allt större utsträckning prioriterar lokala livsmedel och att den nationella livsmedelsstrategin tillsammans med den regionala handlingsplanen förstärker arbetet med lokal livsmedels-handel. Dessa faktorer tillsammans – missnöje med det globala livsmedelssystemet, framgångsrik nischförankring i offentlig och privat sektor samt underlättande styrdokument från nationell nivå – antyder att förändringsprocesser mot en ny, eller delvis ny regim är förhållandevis långt komna.

Coronakrisen utgör ett exempel på det sociotekniska landskapets strukturerande krafter. I intervjumaterialet framkommer exempel på hur producenter tvingas certifiera sig på grund av pandemin, men också hur krav på certifieringar tillfälligt tas bort för att stötta lokala producenter. Materialet visar även hur alternativa marknader plötsligt växer kraftigt, samt hur strukturella svagheter såsom importberoende blottläggs, vilket skapar möjligheter för nischer att ta plats.

För att besvara den *tredje frågeställningen* undersöks hur reformistiska, progressiva och radikala trender uttrycks i informanternas aktiviteter. Den reformistiska trenden framträder som ett pragmatiskt förhållningssätt till marknaden och företagande. Det vill säga, det finns inget motstånd mot regimaktörer och alla initiativ som stärker verksamheten ses som goda alternativ. Den progressiva och radikala trenden uttrycks som behov att (åter)ta makten över den egna matproduktionen genom

att öka den småskaliga, lokala livsmedelsproduktionen och odla med hållbara, regenerativa metoder. Uttrycket av radikala trender förstärks av en tydlig kritik mot den sociotekniska regimens industriella metoder såväl som dess institutionella uppbyggnad och enkelriktade resursflöden. Genomgående för alla informanter är att karaktärsdrag för flera trender kan identifieras i intervjumaterialet. Det visar att informanter kan välja att reproducera eller utmana livsmedelsregimens strukturer, eller uttrycka vissa trender, beroende på hur de agerar på marknaden. Lammproducenten med småskalig, ekologisk produktion kan reproducera regimen genom att sälja till slakteriet, eller utmana den genom att sälja på gårdsbutiken eller REKO-ringen. Genom att sälja till de lokala dagligvarubutikerna reproduceras de etablerade strukturerna så till vida att internationella koncerner, och tillika regimaktörer, kontrollerar försäljningen av mat. När butiker tydligt marknadsför lokalt, småskaligt, och ekologiskt producerade produkter, görs skiljelinjen mellan regim och nisch något mer diffus. Geels (2011) påpekar att vad som framstår som framsteg för nischverksamhet på en lokal nivå, kan förstås som en del i regimens interna utvecklingsprocess på en större skala. Ramverket för trender i livsmedelssystemet (se 3.3) placerar ekologisk produktion i den reformistiska trenden och således inom ramen för initiativ som reproducera den nyliberala regimen. Det blir här viktigt att åter understryka Vivero-Pols (2017) synpunkt att alla nischinitiativ inte strävar efter regimskifte. Det vill säga, ekologisk produktion kan betraktas som en nisch, men fortfarande reproducera eller utmana regimen beroende på hur enskilda producenter väljer att ta del av marknader.

Jag har identifierat att nischinitiativ framgångsrikt har skapat robusta länkar till flera delar av den sociotekniska regimen och att förändringsprocesser mot en ny, eller förändrad, regim är förhållandevis långt komna. Ett ämne för framtida forskning blir att följa upp dessa förändringsprocesser för att utforska i vilken grad småskalig, lokal produktion, med mer eller mindre banbrytande odlingsmetoder, förmår förändra regimens strukturer, eller om nischer absorberas och anpassas för att reproducera befintliga strukturer.

7 Referenser

- Altieri, M., Nicholls, C., Montalba, R., 2017: *Technological Approaches to Sustainable Agriculture at a Crossroads: An Agroecological Perspective*. *Sustainability* 9, 349. <https://doi.org/10.3390/su9030349>
- Bui, S., Cardona, A., Lamine, C., Cerf, M., 2016: *Sustainability transitions: Insights on processes of niche-regime interaction and regime reconfiguration in agri-food systems*. *Journal of Rural Studies*. 48, 92–103. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.10.003>
- El Bilali, H., 2020: *Transition heuristic frameworks in research on agro-food sustainability transitions*. *Environment, Development, Sustainability*. 22, 1693–1728. <https://doi.org/10.1007/s10668-018-0290-0>
- El Bilali, H., 2019: *The Multi-Level Perspective in Research on Sustainability Transitions in Agriculture and Food Systems: A Systematic Review*. *Agriculture* 9, 74. <https://doi.org/10.3390/agriculture9040074>
- Elzen, B., van Mierlo, B., Leeuwis, C., 2012: Anchoring of innovations: Assessing Dutch efforts to harvest energy from glasshouses. *Environmental Innovations and Societal Transitions*. 5, 1–18. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2012.10.006>
- Forssell, S., Lankoski, L., 2015: *The sustainability promise of alternative food networks: an examination through “alternative” characteristics*. *Agriculture and Human Values* 32, 63–75. <https://doi.org/10.1007/s10460-014-9516-4>
- Geels, F.W., 2019: *Socio-technical transitions to sustainability: a review of criticisms and elaborations of the Multi-Level Perspective*. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, Open Issue 2019 39, 187–201. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2019.06.009>
- Geels, F.W., 2011a: *The multi-level perspective on sustainability transitions: Responses to seven criticisms*. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 1, 24–40. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2011.02.002>
- Geels, F.W., 2004: *From sectoral systems of innovation to socio-technical systems: Insights about dynamics and change from sociology and institutional theory*. *Research Policy* 33, 897–920. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2004.01.015>
- Geels, F.W., 2002: *Understanding the Dynamics of Technological Transitions, A Co-evolutionary and Socio-technical Analysis*. Ph.D. Thesis. Twente University Press, Enschede, NL.
- Geels, F.W., Schot, J., 2007. *Typology of sociotechnical transition pathways*. *Research Policy* 36, 399–417. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2007.01.003>
- HKScan, n.d. *Brands* <https://www.hkscan.com/en/about-us/our-brands/> [2020-05-11]
- Holt Giménez, E., Shattuck, A., 2011: *Food crises, food regimes and food movements: rumblings of reform or tides of transformation?* *The Journal of Peasant Studies*. 38, 109–144. <https://doi.org/10.1080/03066150.2010.538578>

- Hushållningssällskapet, 2020: *REKO-ringar i Sverige*, Hushållningssällskapet.
<https://hushallningssallskapet.se/forskning-utveckling/reko/> [2020-05-13]
- ICA Gruppen, n.d: *About ICA Gruppen*
<https://www.icagruppen.se/en/about-ica-gruppen#!/our-operations> [2020-05-11]
- Järnberg, L., Enfors Kautsky, E., Dagerskog, L., Olsson, P., 2018: *Green niche actors navigating an opaque opportunity context: Prospects for a sustainable transformation of Ethiopian agriculture*. *Land Use Policy* 71, 409–421. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.11.053>
- Jonasson, L., 2019: *Livsmedelsproduktion i Gävleborgs län* <https://huddiksvall.se/Sidor/Kommun--politik/Styrdokument-och-planer---Forfattningssamling/Program-planer-och-strategier/Livsmedelsstrategi.html> [2020-05-17]
- Kvale, S., Brinkmann, S. 2014: *Den Kvalitativa Forskningsintervjun*, tredje uppl., Lund: Studentlitteratur
- Länsstyrelsen Gävleborg, Region Gävleborg, LRF, 2018: *Regional Livsmedelsstrategi* <https://www.lansstyrelsen.se/gavleborg/natur-och-landsbygd/livsmedel/livsmedelsstrategi.html> [2020-05-17]
- Levidow, L., Pimbert, M., Vanloqueren, G., 2014: *Agroecological Research: Conforming or Transforming the Dominant Agro-Food Regime?* *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 38, 1127–1155.
<https://doi.org/10.1080/21683565.2014.951459>
- Lo Iacono, V., Symonds, P., Brown, D.H.K., 2016: *Skype as a Tool for Qualitative Research Interviews*. *Sociological Research Online* 21, 103–117. <https://doi.org/10.5153/sro.3952>
- Local Food Nodes, 2020. *Local Food Nodes*
<https://localfoodnodes.org> [2020-05-13]
- Loconto, A.M., 2016: *The role of knowledge in transitions to sustainable food systems: examples from institutional innovations*, in: *Knowledge and Information for Sustainable Food Systems*. Rom: Food and Agriculture Organization of the United Nations, pp. 203–216.
- Markard, J., Raven, R., Truffer, B., 2012: *Sustainability transitions: An emerging field of research and its prospects*. *Research Policy, Special Section on Sustainability Transitions* 41, 955–967.
<https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.02.013>
- Marsden, T., 2013: *From post-productionism to reflexive governance: Contested transitions in securing more sustainable food futures*. *Journal of Rural Studies, Food Security* 29, 123–134.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.10.001>
- Martinez. S., Hand. M, Da Pra. M, Pollack. S, Ralston. K, Smith. T, Vogel. S, Clark. S, Lohr. L, Low. S, Newman. N, 2010: *Local Food Systems: Concepts, Impacts, and Issues*, ERR nr 97, U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service
- MatVärden, n.d: *Föreningen MatVärden – en ideell förening*
<https://matvarden.se/om-oss/foreningen/> [2020-05-13]

- von Oelreich, J., Milestad, R., 2017: *Sustainability transformations in the balance: exploring Swedish initiatives challenging the corporate food regime*. *European Planning Studies*, 25, 1129–1146.
<https://doi.org/10.1080/09654313.2016.1270908>
- Prop.2016/17:104, 2017: *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt I hela landet*, Stockholm, Näringsdepartementet
- Rip, A., Kemp, R., 1998: *Technological change*. *Human Choice and Climate Change Vol II Resources & Technology*, 327–399.
- Regeringens handlingsplan 2017: *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*, Stockholm, Näringsdepartementet
- Vivero-Pol, J.L., 2017: *Food as Commons or Commodity? Exploring the Links between Normative Valuations and Agency in Food Transition*. *Sustainability* 9, 442. <https://doi.org/10.3390/su9030442>

Bilaga 1 Intervjuguide – Kostansvarig

Intervjun ska behandla:

Berätta lite om vad du gör?

Hur kostansvarig jobbar med lokal mat?

Vad ser man som lokalt från kommunens håll?

Hur kommunen kan underlätta för lokala aktörer vid upphandling

Vilka samarbeten ingår man i?

Hur arbetar informanten med Lokalmatsgruppen

Vilka nya former för samverkan ser informanten som möjliga?

Följdfrågor.

Finns det ett intresse av att främja den lokala marknaden?

Vilka utmaningar finns det?

Logistik, konkurrens, tid, efterfrågan?

Hur ser informanten på olika lösningar?

Bilaga 2 Intervjuguide

Intervjuerna med producenter ska behandla:

Vad är det för typ av produktion och storlek samt övrig verksamhet på gården?

Hur länge har man haft gården/bedrivit lantbruk?

Varför ville man från början göra det man gör?

Hur ser intervjupersonen på den lokala marknaden?

Följdfrågor.

Vilka marknader ser man som möjliga, varför?

REKO

Inköpskooperativ

Producentkooperativ

Upphandling

Konventionella matbutiker

Andelsjordbruk

Nätplattformar

Marknader Järvsö

Matlådeupplägg

Hur ser informanten på att samarbeta med andra aktörer

Finns det ett intresse av att främja den lokala marknaden?

Vilka utmaningar finns det?

Logistik, konkurrens, tid, efterfrågan?

Hur ser informanten på olika lösningar?